

впливу повинен обов'язково застосовуватися надалі... як виключно правильний і остаточний».

Ще одним важливим джерелом формування кримінально-процесуальної політики 30-х років був «Закон про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік», прийнятий на 2-ій сесії Верховної Ради СРСР 16 серпня 1938 р. Він складався з 8 розділів: Розділ 1 «Загальні положення»; Розділ 2 «Народний суд»; Розділ 3 «Крайовий, обласний, окружний суд і суд автономної області»; Розділ 4 «Верховний Суд автономної республіки»; Розділ 5 «Верховний Суд союзної

республіки»; Розділ 6 «Спеціальні суди СРСР»; Розділ 7 «Верховний Суд СРСР»; Розділ 8 «Судові виконавці» які містили 80 статей.

Крім того, даний Закон закріпив важливі засади кримінально-процесуальної політики: єдиний і рівний для всіх громадян доступ до суду, єдине і обов'язкове для всіх судів кримінально-процесуальне законодавство СРСР, незалежність суддів і підкорення їх тільки закону, гласність судового розгляду та забезпечення права на захист, участь народних засідателів, гарантії перегляду, оскарження та опротестування вироків, які набрали і не набрали законної сили (ст. 15-16).

Земзюліна Н.І.

к.і.н., доцент кафедри новітньої історії

Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького (Україна)

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВОВОЇ НОРМИ (ПРАВА ЖІНОК ЗА ПЕРШИМИ УКРАЇНСЬКИМИ РАДЯНСЬКИМИ КОНСТИТУЦІЯМИ)

Організація та впорядкування українського суспільства на демократичних засадах потребує нового змісту всієї системи соціальних норм, що регулюють сучасні суспільні відносини, а також удосконалення тих, що історично себе виправдали. З-поміж них провідне місце посідають правові норми – важливий чинник регулювання взаємовідносин між статями в суспільстві.

Мета дослідження показати шляхи становлення гендерного паритету в українському суспільстві, на прикладі перших радянських конституцій.

Радянські вчені, в тому числі і юристи, провели певну роботу з вивчення становища жінок в країні.[1] Їх праці представляють різні наукові жанри: монографічні дослідження, збірники статей, матеріали дискусій. Проблематика публікацій стосується насамперед питань залучення жінок у виробництво, їх громадсько-політичної активності, місці в сім'ї та в побуті, участі у міжнародному жіночому русі. Ці публікації об'єднують загально-методологічний підхід, що був характерним для ідеології партійно-бюрократичної еліти. У них апріорно стверджується, що жіноче питання в СРСР давно вирішене. У таких межах і вивчалось становище жінки, її права.

Аналіз стану розробки проблеми у сучасній історіографії свідчить про те, що дане питання достатньо активно досліджується науковцями [2], але увага більше приділяється сучасним проблемам отже, спроба історико-правового дослідження проблеми національного розвитку прав жінок в Україні початку ХХст. не буде зайвою.

Позитивним наслідком реалізації соціалістичної ідеї після подій жовтня 1917 року стало піднесення на політичний, державний і конституційний рівень проблеми рівності статей, відміна законів, що обмежували правовий статус жінки, законодавче закріплення рівних прав і обов'язків жінок і чоловіків, надання цій проблемі міжнародного політичного звучання.

Перша українська Конституція радянської доби була прийнята III Всеукраїнським з'їздом Рад 10 березня 1919 року. За своїм змістом Конституція 1919 р. була антифеодальною, антикріпосницькою, бо була сповнена ідеї боротьби з експлуатацією. Тому положення рівності статей, що були вміщені у декількох конституційних нормах мали строго ідеологічну спрямованість.

Характерною рисою Конституції 1919 р. було використання термінів періоду революційних перетворень – «працюючі маси», «громадяни», «диктатура пролетаріату», «пануючі класи», які визначили розуміння міри свободи і рівності громадян у суспільстві. Конституційне поняття «людина» було відсутнє в цьому документі, а чоловік і жінка мали однаковий статус, які згідно зі ст.ст. 3, 5 та 22 були «працюючими масами».

Конституція наділила жінок громадянськими і політичними правами, але участь у державних справах здійснювалась згідно з принципом рівного підпорядкування волі пролетарської держави, що було закріплено в статті 22: «Для повного проведення основ диктатури пролетаріату і біднішого селянства У.С.Р. надає працюючим масам всі права і можливості в області громадянського і політичного життя». Із змісту цієї норми

виходить, що громадяни обох статей могли бути суб'єктами політичних відносин лише в тому разі, якщо вони працювали. Тобто політичні права органічно поєднувались з обов'язком працювати, що було проголошено в 28 ст. у вигляді гасла: «не працюючий не їсть».

Право жінки обирати і бути обраною проголошувала ст. 20 Конституції: «право вибору мають незалежно від релігії, народності, осілості, *стану* і т.п. наступні громадяни У.С.Р.Р., які до дня виборів досягли 18 років: а) всі, що здобувають засоби до життя продуктивною і загальнокорисною працею, а також особи, заняті домашнім господарством, забезпечуючи першим можливість продуктивної праці, себто різні робітники і службовці, заняті в промисловості, торгівлі, сільським господарстві та інш., селяни й козаки рільники...» [3].

Звернемо увагу на використану в цій нормі термінологію. Законодавець наділяє виборчими правами громадян «незалежно від ...стану», що можна розуміти двояко: «незалежно від майнового стану» або «незалежно від статі». На нашу думку, принцип рівності громадян у цій статті був проголошений за статевою ознакою. Це пояснюється тим, що пролетарська ідеологія не визнавала рівності за ознакою походження, майнового стану, оскільки згідно зі ст. 1 Конституції: «Українська Соціалістична Радянська Республіка є організація диктатури працюючих і експлуатуємих мас пролетаріату і найбіднішого селянства для перемоги над їх віковими гнобителями й експлуататорами капіталістами й поміщиками». Це було принциповим установленням держави і партії, яка була партією робітників і селян. Громадянин, будь то чоловік або жінка, виключалися із сфери дії принципу рівності, якщо вони походили не з робітників або селян. Майновий стан – це та соціальна ознака, що була підставою для віднесення громадян до класу, до соціальної групи.

Із змісту ст. 20 випливає, що тільки за наявності двох умов жінка могла бути допущена до виборчого процесу: по-перше, вона повинна бути зайнятою домашнім господарством, а, по-друге, мала забезпечувати суб'єкту можливість продуктивної праці. Ця стаття не має вказівки на стать, але містить узагальнюючу формулу «незалежно від...стану». Таким чином, закріплення виборчих прав жінки в Конституції 1919 р. мало спрощений характер, але це було великим кроком уперед.

Значення Конституції 1919 р. полягає в тому, що вперше принцип рівності статей отримав юридичне закріплення, що було незаперечним досягненням нового устрою у справі визволення жінки, її емансипації.

15 травня 1929 р. XI Всеукраїнський з'їзд Рад одноголосно затвердив нову Конституцію УСРР, в основу якої було покладено Конституцію УСРР 1919 р. з внесеними до неї в 1925 р. змінами, і Конституцію СРСР 1924 р. Тому, для кращого розуміння подальшого розвитку конституційного принципу рівності статей, з'ясуємо, що являла собою Конституція СРСР 1924 року. У ній відсутні норми, що стосуються взаємовідносин держави і людини, становища людини в суспільстві і взаємовідносин у ньому чоловіка і жінки. Взагалі ідея рівності, яка була притаманна пролетарській державі, не знайшла свого законодавчого закріплення. Конституція СРСР 1924 р. була присвячена утворенню СРСР, а також змінам у побудові та механізмі функціонування всіх основних ланок державного апарату УСРР. Ці питання знайшли своє втілення у новому тексті Конституції УСРР 1925 р. [4].

Таким чином, ідея рівності жінок і чоловіків за загальною формулою «незалежно від статі» збереглася і в Основному Законі УСРР 1929 р., але подальшого розвитку не знайшла. Так ст. 5 розділу I «Засади» проголошувала: «Українська Соціалістична Радянська Республіка забезпечує політичні права для трудящих мас, *без різниці статі*, віри, раси і національності...», а у ст. 66 розділу III «Про виборчі права» наголошувалось: «Право обирати й бути обраним до рад мають, *незалежно від статі*, віри, раси, національності, осілості тощо, такі громадяни Української соціалістичної радянської республіки, що їм до дня виборів минуло 18 років» [5].

Сталінський режим, як відомо, оголосив «жіноче питання» вирішеним. Підсумком «емансипації по-радянськи» стало передусім те, що на жінок звалили подвійний тягар – вона мусила тягти ярмо і на виробництві, і вдома. Війни, репресії, постійна нестача продуктів харчування та інші негаразди, звісно, не полегшували життя і побут жінок. Радянська дійсність породила такі явища, як кухня в комунальному помешканні на десять і більше господарок, жіночі бараки у таборах ГУЛАГу або на примусових роботах і нескінченні черги, в яких радянська жінка простоювала майже третину свого життя.

Право – це *міра свободи* суб'єктів, які мають *рівні можливості* – чоловіків і жінок, тому в умовах тоталітаризму, коли від початку заперечувалася вільна особистість, індивідуальність, не могло бути правового принципу рівності статей. Не випадково тоталітарна держава не могла і не здатна була забезпечити рівність *правовим шляхом*, вона лише пропонувала свої регулятори тоталітарного соціалізму – партійні доктрини, ідеологію, диктатуру пролетаріату, адмі-

ністративні методи (обмеження, пільги, компенсації – жорстке нормативне регулювання).

Усвідомивши, що рівність статей у найближчій перспективі недосяжна, тоталітарна держава змушена була виступати відносно жінки в ролі опікуна. Це характерна риса тоталітарної держави радянського типу, що являла собою систему, засновану на принципах пільг, заборон і компенсацій. Держава і партія, проголошуючи емансипацію, насправді завжди дотримувалися патріархально-тоталітарної ідеї розподілу соціальних функцій між чоловіком і жінкою. Вони використовували жінку як інструмент розв'язання економічних і демографічних проблем залежно від завдань, що стояли перед країною. Особливо виразно це виявилось в шлюбно-сімейному, трудовому і соціальному

законодавстві. Такий результат був об'єктивно прогнозований, оскільки досягнення рівності можливе лише в умовах свободи, а не тоталітарного режиму.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що в роки радянської влади виник специфічний тип радянського «патріархату», коли основним механізмом дискримінації жінок були не чоловіки як такі, а тоталітарна держава (з властивою їй ідеологією, побудованою на засадах сили і агресії, насильства над природою, зневажання інтересів кожної окремої особи.

За сучасного рівня політичної та правової культури в Україні ідеї гендерної збалансованості ще не реалізовані повною мірою. Політика рівноправності статей повинна гарантуватися державою та перебувати під особливим наглядом жіночого руху.

ЛІТЕРАТУРА

1.Кастеллі Є.Ю. В країні здійсненої мрії. Про рівноправність жінок в радянському суспільстві. – К.: Знання, 1979. – 120 с.; Великий Жовтень і розв'язання жіночого питання в СРСР. – К.Наука, 1977. – 26 с.; Елизаров В.В., Джанаева Н.Г., Затонських Н.А. и др. Семейная политика в СССР и России // Домохозяйство, семья и семейная политика. – М., 1997. – 345 с.; Женщины в обществе: реалии, проблемы, прогнозы / АН СССР. Госкомтруд СССР. Отв. Ред. И.М. Римашевская. – М., 1991. – 126 с. 2. Женщины в современном мире: к итогам X-летия женщины ООН / Редакционная коллегия: Е.П. Блинова, Е.А. Брагина, В.В. Коваль, В.В. Любимова, С.В. Поленина, Э.С. Чертихина. – М.: Наука, 1989. – 358 с.; Абетка прав працюючих жінок та гендерної рівності / В.І. Литвин, Л.П. Костиця (пер. з англ.) – Женева: МБП, 2000. – 88 с.; Еволюція

правового становища жінок: історія і сучасність / О.М. Руднева, О.Р. Дашковська (упоряд.); А.П. Гетьман (наук. ред.); Академія правових наук України. – Х.: Право, 2000. – 196 с. 3. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки, прийнята Президією III Всеукраїнського з'їзду Рад 10 березня 1919 р. // ЗУ УСРР. – 1919. – № 19. – Ст. 204. 4. Історія держави і права України: Підручник. – У 2-х т./ За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. – Том 2. – Кол. авторів: В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 580 с. 5. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки, прийнята на XI Всеукраїнському з'їзді Рад 15 травня 1929 р. // ЗУ УСРР. – 1929. – № 14. – Ст. 1007.

Калібабчук Н.К.

*здобувачка кафедри історії держави і права,
Національний університет «Одеська юридична академія» (Україна)*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Перші комерційні компанії (корпорації) в Європі виникли в XVI-XVII ст.ст. Протягом XVII – першої половини XIX ст.ст. формувалася суворі система формування комерційних корпорацій, особливо акціонерних товариств. Кожна корпорація-компанія створювалася та діяла на основі індивідуального урядового дозволу з точно визначеною сферою компетенції. Одним із перших таких законів було прийнято в Англії, після декількох дуже нашумілих у суспільстві банкрутств акціонерних товариств, т.з. **Bubble Act 1720** г. Відповідно до нього всі майбутні акціонерні товариства повинні були створюватися лише з урядового дозволу. Протягом XVIII ст. в Англії

було встановлено правило невідчужуваності акцій.

Згідно з французьким Торгівельним кодексом 1673 р. існували 4 різновиди комерційних підприємств: 1) товариство від імені колективу – за зразком стародавнього товариства, де всі були рівними та разом відповідали за діяльність, а управління здійснювалося обраному уповноваженому; 2) товариство на вірі або командитне – товариство де відповідальність обмежувалася дорученнями та створювалося лише у невеликих торгівельних справах; 3) анонімне товариство – із неоголошеною кількістю учасників, для ведення тільки торгівельних